

ТАМАРА КОВАЧЕВИЋ
МИЛКА БУБАЛО-ЖИВКОВИЋ
САША КИЦОШЕВ¹

ПРОМЕНЕ БРОЈА СТАНОВНИКА, ГУСТИНЕ НАСЕЉЕНОСТИ И ДОМАЋИНСТАВА У НАСЕЉИМА ПЛАНИНЕ ГОЧ

Извод: Лоша саобраћајна повезаност и успорен економски развој, који је нарушен емиграцијом становништва, негативно су утицали на кретање броја становника планине Гоч. Смањивање броја становника изазвало и смањивање густине становништва. Број домаћинстава не прати пад броја становника, јер је нестајање патријархалних домаћинстава присутно и на планини Гоч. Ова чињеница може бити потврђена и констатацијом да се смањује број чланова домаћинства. Регионални пут (Р-222) је изграђен 1939. и трасиран кроз Станишинце, чиме је побољшан квалитет живљења у односу на сеоско насеље Гоч и на тај начин успорена емиграција и пад броја становника у другој половини XX века. Подизање квалитета некатегорисаних путних праваца је предуслов унапређења развоја планине Гоч. Општина Врњачка Бања планира ревитализацију насеља Гоча активирањем туристичке привреде.

Кључне речи: Гоч, Станишинци, становништво, домаћинства

Abstract: Bad quality of infrastructure and slow economic development, which is damaged by emigration, made bad influence on the number of inhabitants of the Goc Mountain. According depopulation, population density was reduced too. Tendencies in the changes of number of households and tendencies in the changes of number of population are different. Disappearing of patriarchal family is the evident on the Goc Mountain. Verification of that fact is in the decreasing in number of members in the households. Regional road (R-222) was built in 1939. It was set up through Stanisinci. Because of that, life quality in village Stanisinci was better than Goc. It was the good solution for slowdown of emigration and decreasing of population number in the second half of XX century. Precondition for development promotion of the Goc Mountain is in work on infrastructure quality. Municipality of Vrnjачка Banja plans to use tourism industry for revitalization of settlements on the Goc Mountain.

Key words: Goč, Stanisinci, population, households

Географски положај

На планини Гоч, односно на теренима који се простиру изнад 500 м а.в. постоје само два насеља, Гоч и Станишинци. Она се налазе на југу територије општине Врњачка Бања, на присојној страни Гоча. Насеље Гоч је већим делом смештено на око 1000 метара надморске висине, а Станишинци на 700-900 м а.в. Површине сеоских

¹ **Мр Тамара Ковачевић**, истраживач сарадник, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад, +38121450602, snstamara@yahoo.com

Др Милка Бубало Живковић, доцент, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад

Др Саша Кицошев, редовни проф., Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад

Рад представља резултате истраживање пројекта 146017 које финансира Министарство науке Републике Србије.

атару су сличне. Атар Гоча се простире на 3399,8 ха, а атар Станишинаца је нешто већи и захвата 3642,9 ха (Топографска карта, 1984), (***, 1991).

Локални географски положај није повољан. Регионални пут Врњачка Бања-Александровац пролази кроз Станишинце. Сеоско насеље Гоч је квалитетним асфалтним путем повезано са Врњачком Бањом. Међутим, на овај пут се даље надовезује мрежа некатегорисаних путева који су безбедни и проходни само лети. Један од таквих путева спаја ова два насеља, која су међусобно удаљена 6 км.

Живот на Гочу

Према материјалним доказима, живот на планини Гоч континуирано постоји двадесет векова. Археолошка налазишта указују да је Гоч био насељен још почетком нове ере. Остаци халди, поткопа, окана и пинги сведоче да је Гоч био део рудишта које су експлоатисали Римљани. Каравански пут на обронцима Гоча, који се простирао преко Драгосињаца, Грачаца, Станишинаца до Крушевца, спајао је Виа милитарис (Сингидунум – Наиссус) са Виа регисом (са Косова ка Шумадији и Подунављу) (Боровић-Димић, 2005, 68-69).

Локално становништво чува предања из турског времена. Према једном, први становници Гоча су били Ашани, односно Грци и Цинцари и Јањићи, који су били Срби по пореклу. Према другом, хришћанско становништво је често мигрирало ка планини Гоч и правило збогове, склањајући се од турског терора. Те миграције су мењале смер у мирнодопским периодима (Лучић, 2001, 173). Најстарији нађени надгробни споменици у селу Станишинци датирају из периода од ХВИ до ХИХ века и припадају студеничкој клесарској школи. Остали стари споменици, на више локалитета сеоског насеља Гоч, подизани су у другој половини ХИХ века (Боровић-Димић, 2005, 205).

Топографске карте Аустријанаца садрже уцртан колски пут који који је ишао десном страном Мораве, прелазио Ибар на скоро истом месту где и данас, и пролазећи изнад Ратине, Драгосињаца и Вранеша, продужавао ка Крушевцу. Један крак пешачког или коњског пута одвајао се, од данас непознатог села Безбоге, и пролазећи Пермет, Гоч и Жељин водио ка Крушевцу (Боровић-Димић, 2005, 101).

О јачању економске моћи и значајнијем повећавању броја становништва Станишинаца у ХХ веку сведочи Црква Свете Богородице, која је подигнута после Другог светског рата, на темељима старијег храма из 1904. (Боровић-Димић, Јелена, 2005, 191).

Гоч и Станишинци су насеља разбијеног типа, пространа и подељена на засеоке. Сеоске куће су на заравнима и по планинским косама. На физиономију насеља оваквог типа пресудно су утицали како недостатак ширих места за подизање већег броја сеоских кућа, тако и сточарска привреда и начин живота становника, односно њихова потреба за богатом испашом и пространим сенокосним ливадама (Сотировић, 1996, 13). Опстанак овог становништва зависио је од сарадње са становницима из северне подгорине Гоча. Они су наине, чувајући своју стоку, чували и стоку становника северне подгорине (овце и крупну стоку) преко лета (издиг), добијали млеко, правили сир и кајмак. Заузврат су им становници долине Западне Мораве давали прехрамбене производе (жита). Данас таква сарадња има скроман обим. Теренским истраживањима се дошло до податка да само један пастир чува око 50-так оваца становника оближње Жупе, који индивидуално доводе своје овце на чување.

Поред екстезивног сточарства становништво се бави воћарством, али навеће наде полажу у развој туризма. Закон о недовољно развијеним подручјима Републике Србије за период од 2005. године даје статус приоритета у погледу расподеле

средстава код надлежних и буџетских фондова са најповољнијим условима за коришћење средстава и других механизма политике подстицања развоја недовољно развијених подручја. Насеља Гоча су сврстана у недовољно развијена подручја. Укључујући се у туристичке токове становништво Гоча би остварило додатне приходе и тиме повећало свој стандард. Поред тога, становништво ових насеља може активније да се укључи у бројне привредне делатности, као што су: угоститељство, саобраћај, трговина, занатство, као и у онај део привреде који не учествује директно у задовољавању потреба за туризам, као што је пољопривредна производња (гочки сир, кајмак, свеже воће, ракија и сл), производња туристичке опреме и др. (Група аутора, 2005).

Број становника

У раду су коришћени статистички подаци добијени "по старој" методологији, односно оној која је кориштена у свим претходним пописима друге половине XX века, да би поређење било могуће.

Насеља планине Гоч су по попису становништва 1948. године имала укупно 1243 становника, док је тај број по попису 2002. смањен за 62,8%, на 462. Пад броја становника у сеоском насељу Гоч је био већи у односу на Станишинце. У насељу Гоч број становника је умањен за 78%, односно за више од 3/4, а у Станишинцима 57,8%, односно преполовљен је (табела 1). Међутим, у општини Врњачка Бања, број становника је од 1948. до 2002. увећан за 45,6%. Интензитет популационог пада у насељима планине Гоч у посматраном периоду није био уједначен. Број становника Гоча смањивао се од 1948, док је у Станишинцима пад забележен тек пописом становништва 1961. У оба насеља је најинтензивније смањивање забележено између 1981-1991. (графикон 1). Била је то деценија када се последњи контингент младих иселио. Смањење становништва почетком XXI века последица је више негативног природног прираштаја него негативног миграционог салда (Ковачевић, истраживачка грађа, 2007).

Табела 1. Кретање броја становника и индекси кретања насељима планине Гоч у другој половини XX и почетком XXI века

Пописне године		1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	
Број становника	В	15916	17394	18820	21940	24768	25875	27592	
	Г	309	289	300	224	155	79	68	
	С	934	935	922	772	665	473	394	
Удео у општинском становништву	Г	1,9	1,7	1,6	1,0	0,6	0,3	0,2	
	С	5,9	5,4	4,9	3,5	2,7	1,8	1,4	
Индекси	Лапчани	В	-	109,3	108,2	116,6	112,9	104,5	106,6
		Г	-	93,5	103,8	74,7	69,2	51,0	86,1
		С	-	100,1	98,6	83,7	86,1	71,1	83,3
	Базни	В	100	109,3	118,2	137,8	155,6	162,6	173,4
		Г	100	93,5	97,1	72,5	50,2	25,6	22,0
		С	100	100,1	98,7	82,7	71,2	50,6	42,2
Количник С/Г		3,0	3,2	3,1	3,4	4,3	6,0	5,8	

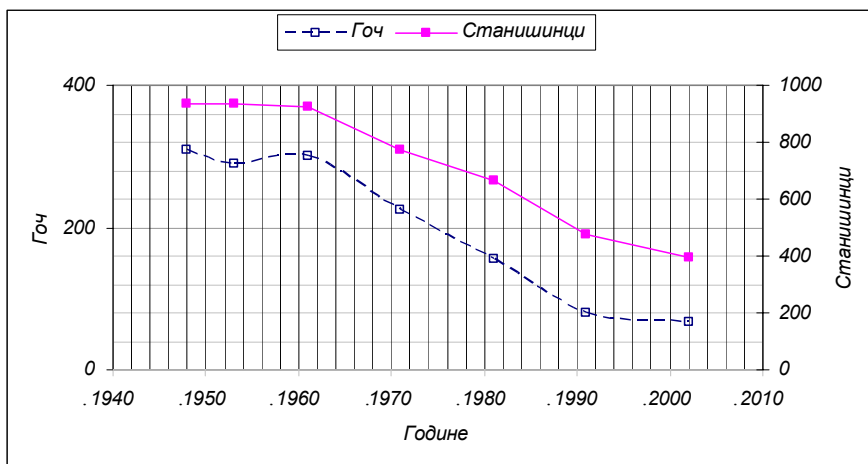
Извор: *** (2004)

(В-Општина Врњачка Бања, Г-Насеље Гоч, С-Насеље Станишинци)

Популација младог становништва (0-19) у сеоском насељу Гоч, на основу пописа становништва 2002, чинила је 8,9% укупног становништва, док је по истом попису у Станишинцима она чинила 18,4% (***, 2003). По Росету (1968), у насељима Гоча живи регресиван тип становништва. У сеоском насељу Гоч 2002. године није регистрован ни један становник млађи од 4 године, док је у старосним категоријама од 5-9 и 10-14 година било 5 становника (***, 2003).

Поређењем броја становника Гоча и Станишинаца увиђа се да је сеоско насеље Гоч популационо мање од Станишинаца. Године 1948. број становника Гоча био је три пута мањи, а на основу пописа становништва 2002. чак 5,8 пута мањи у односу на Станишинце (табела 1).

Животни услови, који почивају на физичкогеографским карактеристикама, су у овим насељима врло слични. Рељеф, односно површински мале заравни Гоча су у оба насеља предиспонирале локације засеока. У зони оштро континенталне климе, надморске висине и експозиције условљавају сличне микроклиматске карактеристике у насељима Гоча. По неколико извора снабдева водом Гоч и Станишинце. Неки засеоци Гоча су 2000. добили водовод, али канализациона мрежа не постоји. I квалитет тла је сличан. Пољопривредне површине се налазе под пашњацима, ливадама и јагодичастим воћем. Шуме штите од ветра и одувек су представљале изворе грађевинског материјала и огрева.

Графикон 1. Кретање броја становника у насељима Гоча од 1948-2002. године

Разлике у броју становника и динамици његовог кретања су настале након 1939. када је изграђен регионални пут Врњачка Бања-Станишинци-Александровац (Р-222). Овим путем се може стићи до Јошаничке Бање на западу и Бруса на југу. Боља саобраћајна повезаност је подигла квалитет живота у Станишинацима. Део становништва је у другој половини XX века био запослен у Врњачкој Бањи, Брусу или Александровцу, а живео у Станишинцима. Сеоско насеље Гоч никада није имало организован транспорт становништва, јер би он био нерентабилан због малог броја становника. Везе са Врњачком Бањом и другим насељима подгорине Гоча су одувек биле успостављане пешачењем или индивидуалним превозним средствима (запрежним возилом, трактором или аутомобилом).

Густина насељености

Општина Врњачка Бања има четрнаест насеља. Од укупног броја насеља, Гоч и Станишинци чине седмину општинских насеља. Међутим, њихово становништво је 1948. чинило 7,8% општинске популације, а 2002. свега 1,7%. Гледано по насељима, два становника од 100 становника општине је 1948. живело у сеоском насељу Гоч, док је скоро шесторо живело у Станишинцима. На основу резултата пописа 2002. године, један становник Станишинаца се може наћи међу 100 становника општине. Два становника Гоча се налазе у 1000 становника општине (табела 2). Према томе, карактеристике становништва планине Гоч веома мало утичу на карактеристике становништва општине Врњачка Бања.

Општа густина насељености у општини Врњачка Бања је од првог послератног пописа становништва, 1948, до последњег пописа 2002. скоро је удвостручена, односно повећана је са 25,6 ст/км² на 115,4 ст/км². Насеља Гоча, у истом временском периоду бележе пад густине становништва. У сеоском насељу Гоч густина је 4 пута мања, она се смањила са 9,1 ст/км² на 2,0 ст/км². Густина становништва у Станишинцима је два пута смањена, са 25,6 ст/км² на 10,8 ст/км² (табела 2). Смањење густине становништва је последица смањења природног прираштаја и емиграције.

Табела 2. Кретање густине насељености у насељима планине Гоч у другој половини XX и почетком XXI века

Пописне године		1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
Густина становништва	В	66,6	72,8	78,7	91,8	103,6	108,3	115,4
	Г	9,1	8,5	8,8	6,6	4,6	2,3	2,0
	С	25,6	25,7	25,3	21,2	18,3	13,0	10,8

Извор: *** (2004) и (1991)

(В - Општина Врњачка Бања, Г - Насеље Гоч, С - Насеље Станишинци)

Домаћинства

Број домаћинстава општине Врњачка Бања је од 1948. до 2002. у сталном порасту. Највећи забележен пораст десио се у периоду од 1953-1960. Међутим, број домаћинстава на планини Гоч има различите тенденције.

Табела 3. Кретање броја и величине домаћинстава Гоча и Станишинаца по пописима становништва од 1948. до 2002.

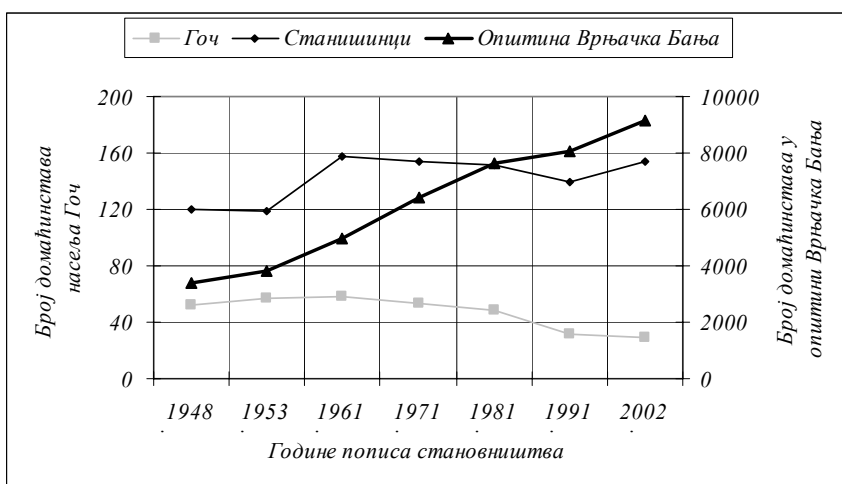
Пописне године		1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.
Општина	1	3383	3799	4969	6440	7662	8068	9174
	2	-	112,3	130,8	129,6	119,0	105,3	113,7
	3	4,7	4,6	3,8	3,4	3,2	3,2	3,0
Гоч	1	52	57	58	53	48	32	29
	2	-	109,6	101,8	91,4	90,6	66,7	90,6
	3	5,9	5,1	5,2	4,2	3,2	2,5	2,3
Станишинци	1	120	119	158	154	151	140	154
	2	-	99,2	132,8	97,5	98,1	92,7	110,0
	3	7,8	7,9	5,8	5,0	4,4	3,4	2,6

Извор: *** (2004), (2004а)

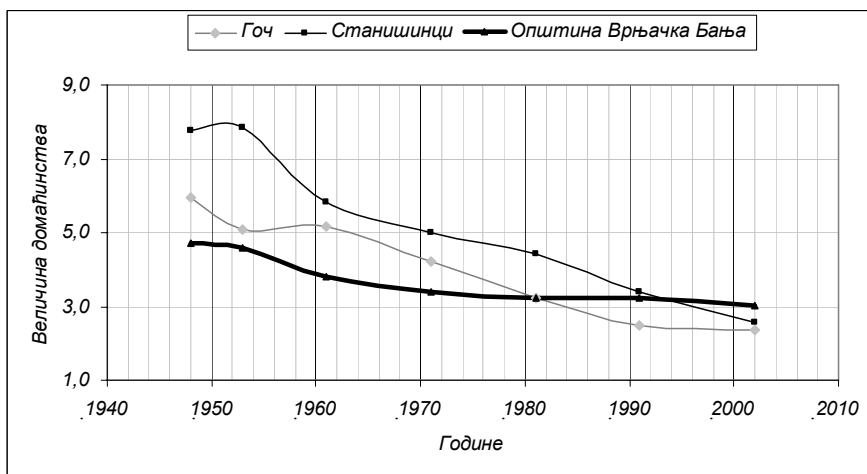
(1- Број домаћинстава, 2- Индекс пораста, 3- Просечан број чланова по домаћинству)

У сеоском насељу Гоч, број домаћинстава је почео да опада 1961/1971. С обзиром на то да је у посматраном периоду број становника 4,5 пута смањен, број домаћинстава је спорије опадао. У сеоском насељу Гоч број чланова се континуирано смањивао по домаћинству (табела 3). Тако је са скоро 6 чланова по домаћинству (5,9) 1948, попис становништва 2002. забележио само два члана (2,3).

У сеоском насељу Станишинци, где је број становника опада од 1961. број домаћинства осцилира (графикон 2). Раст броја домаћинства је забележен 1953/1961 (за 39) и 1991/2002 (за 14 домаћинства). Динамика кретања броја чланова по домаћинству у Станишинцима прати динамику кретања броја становника. Наиме, од пописа становништва 1961. број становника по домаћинству опада. Тако је средином XX века износио скоро 8 чланова (7,8 односно 7,9), а почетком XXI века само два члана по домаћинству (2,6). Према томе, патријархална породица је током друге половине XX века нестала са простора планине Гоч.

Графикон 2. Кретање броја домаћинства насеља Гоча и општине Врњачка Бања по пописима становништва од 1948. до 2002.

Графикон 3. Кретање величина домаћинства насеља Гоча и општине Врњачка Бања по пописима становништва од 1948 до 2002.

Поређењем броја чланова по домаћинству, закључује се да су домаћинства Станишинаца средином XX века била бројнија од домаћинстава сеоског насеља Гоч. Почетком XXI века, величине домаћинстава су се приближиле и свеле на сличне вредности не само у насељима планине Гоч, него и на целокупној општинској територији (графикон 3).

Година 1971. и 1981. у сеоском насељу Станишинци, као и у општини Врњачка Бања било је највише четворочланих породица. Током свих четрдесет година у сеоском насељу Гоч доминирају двочлана домаћинства. По подацима последња два пописа становништва, двочлана домаћинства чине већину и у Станишинцима и у општини Врњачка Бања (табела 4).

Табела 4. Кретање броја чланова домаћинстава насеља Гоча и општине Врњачка Бања по пописима становништва од 1948. до 2002.

Пописне године	Насеље	Укупно	Број чланова домаћинстава							
			1	2	3	4	5	6	7	8 и више
1971.	Општина	6440	801	1247	1388	1665	663	437	131	108
		%	12,4	19,4	21,6	25,9	10,3	6,8	2,0	1,7
	Гоч	53	1	11	8	10	10	9	1	3
		%	1,9	20,8	15,1	18,9	18,9	17,0	1,9	5,7
	Станишинци	154	4	13	19	35	29	22	16	16
		%	2,6	8,4	12,3	22,7	18,8	14,3	10,4	10,4
1981.	Општина	7662	1132	1652	1552	1838	715	500	134	139
		%	14,8	21,6	20,3	24,0	9,3	6,5	1,7	1,8
	Гоч	48	4	15	11	8	5	4	1	0
		%	8,3	31,3	22,9	16,7	10,4	8,3	2,1	0,0
	Станишинци	151	7	19	26	29	21	28	9	12
		%	4,6	12,6	17,2	19,2	13,9	18,5	6,0	7,9
1991.	Општина	8068	1287	1934	1387	1853	807	584	153	63
		%	16,0	24,0	17,2	23,0	10,0	7,2	1,9	0,8
	Гоч	32	6	14	8	1	2	0	1	0
		%	18,8	43,8	25,0	3,1	6,3	0,0	3,1	0,0
	Станишинци	140	17	46	19	21	14	15	3	5
		%	12,1	32,9	13,6	15,0	10,0	10,7	2,1	3,6
2002.	Општина	8983	1831	2327	1550	1879	795	436	117	48
		%	20,4	25,9	17,3	20,9	8,9	4,9	1,3	0,5
	Гоч	29	9	10	5	2	2	1	0	0
		%	31,0	34,5	17,2	6,9	6,9	3,4	0,0	0,0
	Станишинци	154	35	56	29	22	8	2	0	2
		%	22,7	36,4	18,8	14,3	5,2	1,3	0,0	1,3

Извор: *** (1972), (1981), (1994) и (2004б)

Удео двочланих домаћинстава у сеоском насељу Гоч се од 1971. до 1991. повећао са 20,8% на 43,8%. По попису становништва 2002. године, у истом насељу, удео двочланих домаћинстава се смањило на 34,5%. По том попису је први пут регистрован већи удео једночланих у односу на трочлана домаћинства. На пример,

једночлана домаћинства чинила су 1,9% домаћинства сеоског насеља Гоча по попису становништва 1971, да би се тај удео повећао на 31% по последњем попису. Од 1981. у насељу Гоч нема осмочланих домаћинстава. Попис становништва 2002. утврдио је постојање само једног шесточланог и по два петочлана и четворочлана домаћинства. На основу констатованог стања, депопулација и старење становништва могу само повећати уделе самачких и двочланих домаћинстава у будућности.

У Станишинцима су самачка и двочлана домаћинства чинила мање од 10% домаћинстава 1971. године. Већ 1981. осмочлана и већа и седмочлана домаћинства су имала мање од 10%. По попису становништва 2002. године у Станишинцима је регистровано само по два домаћинства, од којих је једно са 8 и више чланова и једно шесточлано домаћинство. Преко половине домаћинстава (59,1%) су чинила самачка и двочлана домаћинства, односно скоро 4/5 (77,9%) су чинила једно, дво и трочлана домаћинства.

Промене у структури домаћинстава према броју чланова последица је кретања млађег становништва према урбанијим срединама, док у сеоским насељима остаје старије становништво, које није репродуктивно способно.

Поређењем података о изворима прихода домаћинстава пописа 1971. и 1991. године може се закључити да већина домаћинства Гоча и Станишинаца живе од пољопривреде. У сеоском насељу Гоч удео ових домаћинстава није много промењен (табела 5). Он је увећан са 66% 1971. на 68,8% по попису становништва 1991. Међутим, у Станишинцима он је смањен за више од 1,5 пута. По попису становништва 1971. износио је 76,5%, а 1991. мање од половине домаћинстава је живело од пољопривреде (47,1%). Мањи део домаћинстава Станишинаца су подједнако према извору прихода по попису 1971. била мешовита (12,6%) и непољопривредна (10,3%). Пописне 1991. године однос ових домаћинстава је остао исти, а удели су повећани на по 25%. Од мешовитих извора прихода 1971. је живело 28,3% домаћинстава Гоча, док су 1991. ова домаћинства била непољопривредна (табела 5). Први викендаши из Врњачке Бање и околине су почели насељавати и изграђивати Гоч још 1963. Одређен број њих се одласком у пензију и населио на Гочу. У овом историјском тренутку рачуна се да у насељу Гоч има више викендаша него становника.

Табела 5. Домаћинства насеља Гоча и општине Врњачка Бања према извору прихода по пописима становништва 1971. и 1991.

	Општина				Гоч				Станишинци			
	1971.		1991.		1971.		1991.		1971.		1991.	
	Број	У %	Број	У %	Број	У %	Број	У %	Број	У %	Број	У %
П	1466	22,8	580	7,2	35	66,0	22	68,8	91	76,5	66	47,1
М	1034	16,1	6263	77,6	15	28,3	3	9,4	15	12,6	35	25,0
Н	3940	61,2	1089	13,5	3	5,7	7	21,9	13	10,9	35	25,0
Б	-	-	136	1,7	-	-	0	0,0	-	-	4	2,9

Извор: *** (1974) и (1994а)

(П - Пољопривреда, М- Мешовити, Н- Непољопривреда, Б- Без прихода)

Закључак

Слаба саобраћајна повезаност негативно утиче на повољност локалног географског положаја насеља планине Гоч. Развој заснован на пољопривредној производњи није могао да прати тековине савремене цивилизације. Последица тога

била је емиграција, због које је дошло до депопулације. Сви побројани фактори негативно су утицали на кретање броја становника и величину домаћинстава сеоских насеља на планини Гоч. Број становника сеоског насеља Гоч је у другој половини XX века смањен за 78%, док је у Станишинцима то смањење износило 57,8%. По попису становништва у насељима Гоча доминирају двочлана домаћинства. Патријархална породица је нестала.

Општина Врњачка Бања планира ревитализацију ових сеоских насеља развојем туризма. Урађен је «Елаборат о проглашењу предела планине Гоч, који припада територији општине Врњачка Бања, за простор од значаја за развој туризма». Због тога, у последње две године расту цене земљишта у атару сеоског насеља Гоч. Посећују га излетници и скијаши од новембра до марта, када има око 37 снежних дана (Миљковић, Ковачевић, 2003, 47). У насељу постоје три угоститељска објекта и једна жичара. (Ковачевић, 2005, 31). У процесу је асфалтирање пута између Крстовог и Голог брда којим се спајају два дела насеља Гоч, а планирају се трасе регионалних путева Р-224 Ново Село – Липова – Гоч - Ушће и Р-225 Краљево – Гоч - Станишинци (***, 2005).

У Станишинцима се налази Београдско дечије летовалиште „Станишинци” са мини зоо вртом и у њему се традиционално организују школе у природи. Рурални туризам је мањег обима, али се на њега гледа као на најизвеснију и најперспективнију привредну делатност, јер се већ дуго ради на производњи здраве и органске хране која почива на производњи малина. Улагањем у његов развој могло би се здражати млађе становништво. Према томе, нада за опстанак живота у насељима планине Гоч још увек постоји.

Изградња нове и подизање квалитета постојеће инфраструктуре представљају предуслов за развој туристичке привреде, која би могла да врати и становништво на планину Гоч. Због очувања квалитета животне средине, који је један од најважнијих привлачних фактора, мора бити контролосан интензитет развоја туризма.

ЛИТЕРАТУРА

- Боровић-Димић, Ј. (2005). *Трагови трајања – Културно историјско наслеђе Врњачке Бање*. Београд – Краљево: Министарство културе Републике Србије, Завод за заштиту споменика културе Краљево, Друштво конзерватора Србије
- Војногеографски институт (1984). *Топографска карта*, 1:50 000, *Лист Краљево 4*, 530-4, Београд
- Група аутора (2005). *Елаборат о проглашењу предела планине Гоч, који припада територији општине Врњачка Бања, за простор од значаја за развој туризма*. Врњачка Бања: Општина Врњачка Бања
- Ковачевић, Т. (2005). Могућности искоришћавања туристичких потенцијала Гоча, *Научно-стручни часопис Туризам*, бр.9, стр. 30-32.
- Ковачевић, Т. (2007). *Гоч и подгорина – географска студија*. (истраживачка грађа) Нови Сад: Департман за географију, туризам и хотелијерство, докторска дисертација
- Лучић, М. (2001). *Осам векова Рибнице -Историјско-географски преглед (старо становништво и потомци)*. Краљево: А.Д. "Слово",
- Миљковић, Ј. и Ковачевић, Т. (2003). Врњачка река – хидрографске карактеристике слива. *Зборник радова Департмана за географију, туризам и хотелијерство*, бр.32, стр. 44-60
- Россет, Е. (1968). Процес старења насељеника. *Статистика*, стр. 60-69.
- Сотиновић, М. (1996). *Врњачка бања и околина - од најстаријих времена до 1941. године*. Врњачка Бања: Народна библиотека "Др Душан Радић"
- *** (1972). Домаћинства према броју чланова. *Попис становништва и станова у 1971. години* (3371, XIV, табела 3-8). Београд: Савезни завод за статистику
- *** (1974). Величина поседа и извори прихода домаћинства. *Попис становништва и станова у 1971. години* (књига XII). Београд: Савезни завод за статистику
- *** (1981). Породична и непородична домаћинства према броју чланова и породице према саставу, *Општине и насеља, 31.03.1981. интерна документација*. Београд: Савезни завод за статистику
- *** (1991). *Интерна документација о величинама катастарских општина*. Врњачка Бања: Служба за катастар непокретности

- *** (1994). Домаћинства према поседовању пољопривредног газдинства и броју чланова и породице према типу. *Попис становништва, домаћинства и станова у 1991. години* (књига 6). Београд: Савезни завод за статистику.
- *** (1994а). Домаћинства и пољопривредна газдинства према изворима прихода. *Попис становништва, домаћинства и станова у 1991. години* (табела 201, општине и насеља, 31.03.1991., интерна документација). Београд: Савезни завод за статистику
- *** (2003). Пол и строст. *Попис 2002 – Становништво - Подаци по насељима и општинама* (књига 2). Београд: Републички завод за статистику
- *** (2004). Упоредни преглед домаћинства и станова 1948-2002. *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години* (бр. 9). Београд: Републички завод за статистику
- *** (2004а). Упоредни преглед домаћинства и станова 1948-2002. *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години* (бр. 10), Београд: Републички завод за статистику
- *** (2004б). Домаћинства према поседовању пољопривредног газдинства и броју чланова. *Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. години* (бр. 11). Београд: Републички завод за статистику
- *** (2005). *Програм развоја општине Врњачка Бања 2005-2015. – нацрт* (април, 41). Београд: Републички завод за развој

TAMARA KOVAČEVIĆ
MILKA BUBALO-ŽIVKOVIĆ
SAŠA KICOŠEV

S u m m a r y

CHANGES IN NUMBER OF POPULATION, POPULATION DENSITY AND HOUSEHOLDS IN THE SETTLEMENTS OF GOC MOUNTAIN

Changes in number of population, population density and households in the settlements of the Goc Mountain were influenced by geographic position and small economic growth. For a long period of time, agriculture is only source of income. Cattle breeding is extensive. Food production is based on fruit production, especially raspberry. During the second half of XX century and at the beginning of XXI century, the number of inhabitants decreased. Population of Goc village has been decreased (for 78%) more than inhabitants of Stanisinci village (for 57.8%). Old patriarchal family, which was characterized by many members, was broke. The average number of household members has also decreased in the XX century, especially in Stanisinci village (from 7.8 in 1948 to 2.6 in 2002). From 1971 to 2002, households with two members has majority in share of total households in the Goc village. According the censuses 1971 and 1981, households with four members has majority in share of total households in the Stanisinci village. From 1981, households with two members become the most numbered. Municipality of Vrnjacka Banja made the plan for revitalization settlements of Goc. For weekends, many people visit the Goc Mountain. Tourism development and production of organic food are in the vision.